

Veteranendag 's-Hertogenbosch/Vught 27 oktober 2017

Vughtse veteranen, zijn ze er? Kennen we ze? Toen ik vorig jaar de vraag kreeg of ik over hen iets wilde zeggen op Veteranendag 2017, was het niet zo, dat ik geen veteranen kende. In mijn directe omgeving kende ik er. Maar ik had geen idee met hoeveel ze waren.

De eerste veteraan waar ik aan denk verdient die naam eigenlijk nog niet, maar hij gaat hem zeker krijgen: sergeant Roel Bindels, sportinstructeur en vorig jaar uitgezonden naar Mali. Nog in actieve dienst en mijn buurman in de Ploegstraat.

Mijn oudste herinnering is de thuiskomst uit Indië van mijn vroegere buurjongen. Louk Inklaar van Helvoirtseweg 74 (tegenwoordig 82). Louks vader Henk was officier geweest bij het Regiment Wielrijders, gelegerd op de Isabellakazerne, dat aan het begin van de Tweede Wereldoorlog zijn sporen had verdiend in de Peelstelling en later in de Alblasserwaard. Louk was als oorlogsvrijwilliger naar Indië gegaan, na een militaire opleiding in Engeland.

Later zouden daar veel Indiëveteranen bijkomen, Jan Verbeek bijvoorbeeld, gemeenteraadslid voor de partij van mijn vader, winkelier Cees van Boxtel die aan heel jeugdig Vught speelgoed heeft verkocht en niet te vergeten: Piet Peters, oude buurjongen van mijn moeder. Piet Peters, die als jonge vent terugkwam uit Indië en gaandeweg gebukt ging onder de last van de oorlogservaringen in de tropen. Piet, die op advies van zijn therapeuten die ervaringen van zich af probeerde te schrijven. In *Gezagsgetrouw van buitenpost naar... buitenpost* (Vught 1992) schreef hij: 'Eind jaren zeventig begon mijn Indiëtijd te wringen. Jaren had ik Indië verdrongen door hard te werken, veel te sporten en niet te denken aan "Indië". Maar onweerstaanbaar kwam "Indië" weer bovendrijven en kwamen de beelden steeds duidelijker tevoorschijn, en ik werd daardoor zeer depressief'. Dat Peters leed onder zijn Indië-ervaringen was duidelijk, maar het stimuleerde hem ook tot allerlei activiteiten. Hij werd vrijwilliger van het Nationaal Monument Kamp Vught en nam het initiatief om in Vught een Indiëmonument op te richten voor Vughtenaren die geen Indiëveteraan hadden kunnen worden, omdat zij in Indië waren omgekomen. Op 15 augustus 1996 werd dit monument onthuld.

Elk jaar organiseerde Piet Peters bij dit monument een korte herdenking, totdat hij om gezondheidsredenen niet meer kon. Enkele jaren eerder had burgemeester Van de Mortel al beloofd dat de gemeente die herdenking zou overnemen als Piet het niet meer kon organiseren. Zo is het ook gegaan. Nog elk jaar worden in Vught drie omgekomen Vughtenaren herdacht: soldaat Johan van Laarhoven, die sneuvelde op Java, opperwachtmeester Jan Verbiezen, die op Java verongelukte met zijn motor en postuum de Bronzen Leeuw kreeg omdat hij eerder een gewonde kameraad had gered en reserve-kapitein-vlieger Jan Theunissen, die na twee keer het vliegerkruis te hebben gehad voor acties tegen de Japanners, in de dekolonisatiestrijd met zijn Mitchellbommenwerper een noodlanding moest maken op Sumatra en daar in een hinderlaag terechtkwam.

Piet Peters deed die herdenkingen niet in zijn eentje. In Vught was hij een oude strijdmakker tegengekomen. In zijn boekje beschrijft hij hoe hij in Vught een wat oudere Ambonees tegenkomt: 'In mijn beste Maleis dat ik nog ken zeg ik: "Sobat, kabar apa?" (vriend, hoe gaat het?). Hij keek mij aan, priemde zijn vinger naar mij en zei: "Jij, Peters". (...) Het bleek Jan Leiwakabessy te zijn, met wie ik in 1948 dienst had gedaan bij de militaire politie op het eiland Bangka in Indië'. Dit was het begin van een jarenlange vriendschap. En daarom stond Jan Leiwakabessy op 15 augustus jaren lang met een Marechausseebarret in de houding bij het Vughtse Indiëmonument. Als eerbewijs voor zijn gevallen kameraden en uit respect voor Piet Peters, zelfs toen hij was overleden.

Met Jan Leiwakabessy (bung Nous voor zijn leeftijdsgenoten, oom Nous voor iedereen die jonger is) zijn we beland bij een bijzondere groep Vughtse veteranen, de Molukse ex-KNIL-militairen. Zo'n 750 van hen kwamen in 1951 naar Vught, kamp Vught, Lunetten. Ze hadden in Nederlandse dienst gevochten tegen de Japanners en daarna tegen de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging. Nederland had ze eigenlijk niet hier willen hebben. Maar toen de Nederlandse rechter had bepaald

dat ze niet tegen hun wil achtergelaten mochten worden in het land van de vroegere vijand, werden ze naar Nederland overgebracht. Tijdelijk, dacht men toen. Wie niet vrijwillig aan boord ging, kreeg een dienstbevel op straffe van ontslag uit militaire dienst. En toen ze in Nederland waren aangekomen kregen ze... ontslag uit militaire dienst. 'Een valse start', noemde minister Van Boxtel dat in 2001 bij de vijftigjarige herdenking van deze aankomst.

Molukkers hebben dat ontslag nimmer aanvaard. Ze gingen naar de rechter en die gaf hen aanvankelijk gelijk. Maar de Raad van Beroep verklaarde zich onbevoegd, waardoor het ontslag gehandhaafd bleef. Een KNIL-ler voor wie het ontslag traumatische gevolgen had was Jan Leiwakabessy. Zijn strijd voor de KNIL-rechten, die hij claimde, is hopeloos gebleken. Gelijk hebben betekent niet gelijk krijgen. In de afgelopen jaren zijn door de Nederlandse overheid diverse pogingen gedaan om de kille aanpak van de Molukse KNIL-militairen en andere dossiers uit de Indische erfenis te compenseren met uitkeringen. Denk bijvoorbeeld aan 7.500 gulden voor de niet betaalde soldij tijdens de internering in Japanse kampen. Voor veel militairen was dat te laat en te weinig.

Voor Jan Leiwakabessy waren uitkeringen geen aanvaardbaar alternatief voor het ontslag uit militaire dienst in 1951. De man die trots was op zijn marechausseebarret, die salueerde voor de Nederlandse vlag, ging op slot als het ging om overheidsdwang in de richting van burgerbanen en burgerhuizen. Hij was en bleef soldaat. Tegenwoordig weten we meer dan vroeger over het posttraumatisch stress syndroom (PTSS). Militairen die uit de oorlog komen, en soms jaren later door hun oorlogservaringen worden ingehaald. In het geval van Jan Leiwakabessy denk ik dat niet zijn oorlogservaringen, maar het ontslag uit militaire dienst dat stress syndroom heeft veroorzaakt.

Vught kent niet alleen Indiëveteranen. De eerstvolgende oorlog was Korea. Ik heb tot nu toe één oud-Vughtenaar kunnen traceren die aan die oorlog heeft deelgenomen. Maar dat was dan direct wel een topper: Luitenant ter Zee 1ste klasse Damiaan van Doorninck, adjudant van generaal Winkelman in 1940, die de Duitsers niet wilde beloven zich te onthouden van anti-Duitse acties, daarom opgesloten werd in Colditz, en daar ontsnapte. Over Colditz zijn boeken geschreven, films uitgebracht en zelfs een gezelschapsspel gemaakt. Van Doorninck werd in 1950 als commandant van de torpedobootjager Evertsen naar Korea gestuurd.

De Koreaoorlog was een operatie onder de vlag van de Verenigde Naties. Met uitzondering van de Nieuw-Guinea-affaire zou de inzet van Nederlandse militairen in latere jaren in internationaal verband plaatsvinden, in NATO-verband of met de VN. Vredesoperaties kwamen centraal te staan, al was van vrede vaak geen sprake. Dat gold bijvoorbeeld voor de vredesmacht die de VN naar Libanon stuurde.

Van 1979 tot 1985 namen Nederlandse militairen daaraan deel, waaronder 120 dienstplichtigen. Die uitzending was zeer traumatisch voor veel militairen. Je kunt zeggen dat pas na Libanon aandacht is gekomen voor PTSS. Eigenlijk moet ik zeggen: heel lang na Libanon, toen de negatieve gevolgen bij veel militairen zichtbaar werden. Voor deze en andere vredesoperaties werd in 1988 de Nobelprijs voor de Vrede toegekend. Dat gaf 17 Vughtse veteranen het recht op het draaginsigne Nobelprijs VN-militairen. Niet iedereen had daar behoefte aan. In september en november reikte burgemeester Van de Mortel het insigne uit aan vijf Vughtenaren: de veteranen Snoeijs, Suylen, Trum, Weijers en nog een Weijers.

Soms werden militairen uitgezonden in uniform, soms ook werden ze ontdaan van hun uniform weggestuurd als 'waarnemers'. Beide rollen werden vervuld door de Vughtse luitenant-kolonel Jan Cees van Rijckevorsel. In Vught vooral bekend om zijn muzikale talenten. Van Rijckevorsel maakte in 1979-'80 deel uit van de eerste Unifillichting naar Libanon. Een chaotische tijd. 'Ik herinner me nog onze aankomst in Beiroet, wat het meest leek op een autosloperij annex woonwagenkamp, enorme puinhoop', vertelde hij mij. Spannende momenten, schietpartijen. Eén dag werd hij gegijzeld door Palestijnen. In 1991-'92 naar Joegoslavië, als EU-waarnemer. Toezicht op het ontmantelen van meer dan 6000 landmijnen in Kroatië. Daarna naar Oost-Slovenië, waar hij bij het monitoren van

schietpartijen op het dak van een ziekenhuis onder vuur kwam te liggen van snipers. Iets wat zijn vrouw en kinderen 's avonds te zien kregen op het NOS-journaal.

In 1993-'94 was hij zeven maanden de eerste detachementscommandant in Oeganda bij een VN-vredesoperatie. En toen hij bij Defensie weg was, ging hij in 2004-'05 naar Zuid-Soedan. Van Rijckevorsel was daar patrol commander van een team bestaande uit officieren van de Soedanese regering, de rebellen de SPLA en officieren van landen als Ethiopië, Eritrea, Oeganda en Kenia. Doel was de handhaving van een wapenstilstand.

Rest nog te vertellen dat Van Rijckevorsels zoon Jan-Hein als ritmeester in Afghanistan actief is geweest. Hij was plaatsvervangend commandant van Deh Rawod en moest de Taliban het hoofd bieden die zijn eenheid omsingeld had. Dat leverde hem de gevechtsinsigne op.

Veel Vughtenaren kennen Tom van Erp: oud-Prins Carnaval (Alfredo X), oud-raadslid, oud-trouwambtenaar. Een bekende verschijning in de Vughtse straten in zijn elektrische rolstoel. Er is echter ook het verhaal van luitenant-kolonel Van Erp. Dat gaat over de tijd dat hij zijn benen nog kon gebruiken.

Ludiek is zijn verhaal hoe hij in 1981 als majoor met een tank barricaden opruimde tijdens krakersrellen in Nijmegen. Toen Rita Verdonk minister werd, vertelde Van Erp dat hij haar, toen ze in Nijmegen nog lid was van de PSP, voor zijn tank had gehad.

Maar het dramatische verhaal van Van Erp speelt in het Irak van Saddam Hoessein, waar hij in 1991 in opdracht van de Verenigde Naties inspecties uitvoerde op de vernietiging van chemische wapens. Tijdens één van die inspecties raakte een Iraakse arbeider ernstig gewond doordat hij in contact kwam met zenuwgas. Door snel ingrijpen van Van Erp wist hij het leven van deze Iraakees te redden, waarbij hij besmet raakte. Van minister Relus ter Beek kreeg hij een tevredenheidsbetuiging. Snel daarna kreeg Van Erp gezondheidsklachten, die uiteindelijk leidde tot de diagnose Multiple Sclerose (MS). Het heeft Van Erp jaren gekost en een langdurige strijd tegen de bureaucratie voordat door Defensie en vervolgens het ABP werd erkend dat zijn invaliditeit dienstgerelateerd was en gekoppeld aan het gasincident in Irak.

Waarom schiet de overheid zo vaak in een kramp als het gaat om rechten of compensaties voor medewerkers? Ik noemde al de Indische claims: niet betaalde soldij, uitkeringen voor het Indisch verzet. Maar je kunt dat met het grootste gemak aanvullen met de reactie op de asbestslachtoffers bij de NATO in Zuid-Limburg of op de schilders van tanks en vliegtuigen met kankerverwekkende verf.

Begin deze maand zag ik een indringend portret van Tom Middendorp, de afgetreden Commandant der Strijdkrachten. Wat opviel was zijn aandacht voor de nabestaanden van omgekomen militairen. Respectvol en langdurig. Hoe is dat te combineren met de harteloze aanpak als de juristen van Defensie of de Landsadvocaat de regie overnemen? Die vraag zou ik graag willen voorleggen aan de nieuwe minister van Defensie.

Ik sluit af met het verhaal van één Vughtse veteraan, of beter gezegd: een veteraan die aan het eind van zijn leven in Vught kwam wonen. Een verhaal van plichtsbetrachting, vasthoudendheid, overlevingsdrift, maar óók van stom geluk en uiteindelijk persoonlijke tragiek.

Het gaat over Gérard L. Snell werd geboren op 21 augustus 1917 in Kuta Cane in het voormalige Nederlands-Indië als zoon van Louis Antoine Snell en de joodse Estella Loopuit. Bij het uitbreken van de oorlog tegen Japan, was eerste luitenant Snell commandant van het KNIL-verdedigingsdetachement van het vliegveld Laha op Ambon met steun van een Australische eenheid.

Eind januari 1942 was Ambon grotendeels bezet, maar Snell vocht door. Op 2 februari viel ook het vliegveld. De aanwezige troepen werden krijgsgevangen gemaakt en gedeeltelijk vermoord. Snell ontsnapte echter met enkele andere KNIL-militairen. Na een risicovolle tocht bereikte hij Australië. Bijna onmiddellijk werd hij uitgezonden naar de Zuidoost-Molukken om het eiland Dobo te bezetten. Daar viel Snell in handen van de Japanners, maar wist weer te ontsnappen.

Terug in Australië werd hij opnieuw uitgezonden. Ditmaal naar Timor, waar Australiërs en het KNIL nog doorvochten. Hij werd gedropt boven Timor om de komst van nieuwe troepen voor te

bereiden. Die troepen kwamen niet, omdat de boot waarmee ze vervoerd werden verging. Dat betekende het einde van de strijd op Timor. In de nacht van 10 op 11 december 1942 haalde de Nederlandse torpedootjager *Tjerk Hiddes* alle geallieerde troepen weg.

Snell ontving in 1946 het Bronzen Kruis voor zijn daden tijdens de Tweede Wereldoorlog en in 1950 de Bronzen Leeuw voor zijn optreden tijdens de politionele acties. Na de oorlog klom Snell op tot luitenant-kolonel. Hij was in 1962 de laatste bataljonscommandant van het 6e bataljon Infanterie in Nederlands Nieuw-Guinea. In 1967 werd hij commandant van de 42 Pantserinfanterie- brigade in Assen. Van 29 juli 1969 tot aan zijn overlijden op 30 augustus 1996 woonde Snell in de Willem III-laan 7a in Vught.

Tot zover het verhaal over Gérard Snell. Rest nog het verhaal over zijn ouders. Terwijl Snell in Azië tegen de Japanners vocht, woonden zijn ouders in Nederland. Vader Louis was kapitein der Infanterie geweest in het Nederlandsch-Indisch Leger. Dat leverde hem de Militaire Willemsorde op. Nadat Duitsland in 1940 Nederland bezet had, ging Louis in het verzet (OD), werd in 1942 gearresteerd en opgesloten in het Oranjehotel. Van daar werd hij als *Nacht- und Nebelgevangene* overgebracht naar een concentratiekamp in Sonnenburg (Slónks in Polen), waar hij op 12 april 1944 omkwam. Zijn joodse vrouw werd na zijn arrestatie op transport gesteld naar Auschwitz, waar ze in 1945 werd vergast. Zo overleefde Gérard Snell de oorlog tegen Japan, maar kwamen zijn ouders om in de oorlog met Hitler-Duitsland.

Wat moet ik nog zeggen? Er zijn veel veteranen in Vught. Je ziet ze niet, maar ze zijn er wel. Ontdaan van hun uniformen en medailles zijn het net gewone mensen. Maar ze torsen veel ervaringen mee, waar we niets van weten. Goed dat we op een dag als vandaag even stilstaan bij hun betekenis voor de Nederlandse samenleving en de offers die zij voor die samenleving hebben gebracht.

Henk Smeets
Voorzitter Vughts Museum